

Nuorgrammatiikkaa vai ei?

Tapani Kelomäki: *Nuorgrammaattisuuden myytti suomen kielen tutkimuksessa.*

Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. Helsinki 2009. 123 s. ISBN 978-952-10-6017-5.

Sanassa sanotaan, että kaikella on aikansa. Sama näyttää pätevän myös suomalaisen tieteenteon historiaan. Kansallisten tieteiden alalla 1800-luku oli kansallishengen nostattamisen ja tätä palvelevien myyttien rakentamisen aikaa. 1900-luvun alkupuoliskolla kuvia kiilloitettiin, kanonisoitiin ja juhlittiin itsenäisessä Suomessa. 1900-luvun loppupuolella globaalistumisen ja moniarvoistumisen vyöryssä tuli aika kyseenalaistaa kotikutoiset ajatusmallit, purkaa kansalliset myytit ja löytää kuvien takaa inhimilliset ihmiset niin hyvässä kuin pahassakin. Malliesimerkkinä voidaan mainita Irma Sulkusen kirjoittama Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran historiikki (2004), jossa huutia saivat niin Elias Lönnrot kuin monet muutkin vuosikymmeniä juhlitut kansallissankarit.

Kyseenalaistamisen tiellä kulkee myös Tapani Kelomäki, Helsingin yliopiston suomen kielen yliopistonlehtori, joka tuoreessa teoksessaan pohtii fennistiikan hallitsevaksi paradigmaksi 1800-luvun lopulla kohonneen, yleensä nuorgrammatiikaksi mainitun tai ainakin sellaiseksi ymmärretyn tutkimussuuntauksen todellista olemusta. Sivulla 13 hän kertoo,

ettei hänen perimmäisenä tavoitteenaan ole niinkään väittää mitään vaan pikemminkin herättää keskustelua, uudelleentulkintoja ja itseymmärrystä fennistiikan kulusta. Ilmeisesti näitä päämääriä silmällä pitäen teksti on kirjoitettu paikoitellen melko provosoivaan sävyyn.

Kelomäen tutkimusaihe on kiinnostava, sillä kuten tekijä itse useaan otteeseen toteaa, fennistiikan yleisestä oppihistoriasta on kirjoitettu melko vähän ja synteetit ovat vielä harvemmassa. Tutkimuksen historiaa on tarkasteltu enimmäkseen yksittäisten henkilöiden tai alan instituutioiden kautta, esimerkiksi yliopistojen ja niiden laitosten, tieteellisten seurojen tai julkaisujen näkökulmasta. Edes Suomen Tiedeseuran sarjaan *The History of Learning and Science in Finland 1828–1918*, johon Mikko Korhonen kirjoitti vuonna 1986 valmistuneen osan *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828–1918*, ei fennistiikka saanut omaa nidettään, arvattavasti siksi, että tutkimuksen kohteeksi valittuna aikakautena fennistiikka nähtiin pikemmin fennougristiikan osa-alueena kuin itsenäisenä tieteenalana.

Kelomäen kirjan sisältö on jaettu kuuteen, keskenään varsin erilaiseen lukuun. Näistä ensimmäinen käsittelee yleistä tieteenteoreettista taustaa ja tutkimusasetelmaa. Toisen luvun keskipisteenä ovat suomalaisen nuorgrammatiikan guru Eemil Nestor Setälä ja erityisesti hänen

teoksensa *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista* (1891). Tässä ohjelma-kirjoituksen luonteisessa laajassa artikkelissa Setälä selosti ja arvioi oman aikansa ”uuden” kielentutkimuksen tunnusomaisia piirteitä. Kolmannessa luvussa, joka on suunnilleen yhtä laaja kuin kaikki muut yhteensä, käydään läpi tutkimuksen kenttää ja tutkijoita ruohonjuuritasolla. Neljännessä haetaan vaihtoehtoja valtavirralle. Viides luku sisältää tiivistelmän ja päätelmiä, kuudes arvostelua ja toiveita.

Muita fennistiikan oppihistorioitsijoita

Kirjansa alussa Kelomäki kertoo kirjoittaneensa teosta kauan ja yksinään. Sama ajatus toistuu myös lopussa (s. 109). Tämä työskentelytapa lienee tekijän oma valinta, sillä jo itse kirjasta käy ilmi, että fennistiikan oppihistorian tutkijoita ja potentiaalisia keskustelukumppaneita on kyllä olemassa muitakin, osa aivan lähietäisyydellä. Kelomäki on mukana kotilaitoksensa tutkimushankkeessa Tieteenhistoria prosesseina ja vuorovai-kutuksena, jonka muita jäseniä Anne Mäntystä, Ilona Herliniä ja Tiina Onikki-Rantajääsköä hän alkusanoissaan kiittelee tekstinsä lukemisesta ja kommentoinnista. Tärkeimpinä lingvistiksinä neuvonantajina mainitaan Martti Nyman ja Fred Karlsson.

Erityisesti niissä kohdin, joissa Kelomäki valittelee fennistiikan olematonta keskustelu- ja väittelykulttuuria, tekee mieli huomauttaa, että moni värikäs keskustelu ja aktiivinen keskustelija on kä-sillä olevassa teoksessa sivuutettu kokonaan, vaikka nämä ovat käsitelleet fennistiikan linjaa, tilaa, menneisyyttä ja tulevaisuutta. Esimerkiksi yhtään Esa Itko-

sen kirjoitusta ei ole päässyt lähdeluetteloon, vaikka Itkonen on analysoinut mm. Paavo Ravilan tieteellistä ajattelua myös nuogrammatiikan näkökulmasta (Itkonen 2004). Itkonen ei tietenkään ole fennisti, mutta tieteenteoreetikkona ja kansallisten tieteiden alaan monipuolisesti perehtyneenä sisäpiiriläisenä hän on kyllä käsitellyt fennistejä sanojaan säästelemättä monissa yhteyksissä, mm. koomateoksessaan *Kielitieteen käänöpuoli* (1999). Myös Terho Itkosen ja Fred Karlssonin käymä henkien taistelu on sivuutettu maininnatta (sen loppunäytöksestä ks. Karlsson 1987), samoin Jaakko Anhavan ja Fred Karlssonin vuonna 1993 *Virittäjässä* käymä väittely, joka oli jatkoa Vesa Koiviston aloittamaan ja Aimo Hakasen jatkamaan keskusteluun fennistiikan tilasta ja tulevaisuudesta. Tuolloin Karlsson (1993: 677) syytti *Virittäjää* siitä, että sen nykyinenkin päätoimittaja salli kritiikittä väitettävän mitä tahansa yleisestä kielitieteestä ja eräistä sen harrastajista ja että päätoimittajan linjan mukaan lehdessä oli tilaa myös subjektiiviselle ja emotionaaliselle ainekselle, mikä selitti kyseisten kirjoitusten julkaisemisen. Omassa loppukaneetissaan lehden silloinen päätoimittaja Matti Larjavaara totesi, ettei tämä ollut ensimmäinen kerta, kun *Virittäjästä* tehtiin sen edellisen päätoimittajan eli Terho Itkosen äänitorvea. Kelomäki puolestaan luonnehtii Terho Itkosta sosiaalisesti sovinnaiseksi muutoksen agentiksi (s. 79).

Fennistiikan alaan kuuluvaa tai siihen liittyvää kirjallisuutta on nykyään olemassa niin paljon, että kaikkeen on mahdollonta viitata, mutta erityisesti silloin, kun relevantin aineiston määrä näyttää valitettavan vähäiseltä ja tavoitteena on esittää vaihtoehto (s. 5) kaikelle aiemmin sanotulle ja kirjoitetulle, olisi aiem-

paan kirjallisuuteen perehdyttävä erityisen huolellisesti. Humanistisilla aloilla tutkimusperinteen väheksyminen tai sivuuttaminen näyttää nykyään olevan yhä yleisempää. Asiaan on kielitieteen osalta kiinnittänyt huomiota mm. Esa Itkonen (2004: 319).

Puuttuvia lähteitä arkistoissa ja muistelmissa

Historiatieteen menetelmien ja niitä koskevien lähteiden käytössä Kelomäki on saanut tukea Katja Huuolta. Historiatieteen osalta Kelomäen lähdekirjallisuus onkin paljolti samaa kuin Huumon (2005) väitöskirjassa. Esimerkiksi David Bloorin symmetriaperiaate on molemmilla vahvasti esillä.

Siinä suhteessa Kelomäen työ poikkeaa ratkaisevasti historian alaan kuuluvista töistä, että lähteinä on käytetty vain julkaistua kirjallisuutta. Kun halutaan esittää todella uutta tietoa ja tehdä näkyväksi hiljaista tietoa, niin kuin Kelomäki alkusanoissa sanoo haluavansa, olisi käytettävä painetun kirjallisuuden lisäksi myös arkistolähteitä. Arkistoista löytyy ainutkertaisia dokumentteja, joiden sisältöä ei voi saada tietoonsa mistään muualta, ja arkistoissa on myös sellaista aineistoa, jota ei missään vaiheessa ole tarkoitettukaan julkaistavaksi. Jos haluaa tietää, miten lopulta julkisuuteen päätyneet dokumentit ovat rakentuneet, kannattaa lukea arkistoissa säilyneitä käsikirjoituksia ja luonnoksia. Myös viranhakua varten kirjoitetut asiantuntijalausunnat ovat tieteellisesti painavampaa luettavaa kuin esimerkiksi juhla- tai muistokirjoitukset. Lausuntoja on myös jonkin verran julkaistu, ja tällaisiin painettuihin lausuntoihin Kelomäki viittaa Lauri Postia käsitellessään (s. 80–81).

Samoin olisi voinut tehdä Pertti Virtarannan kohdalla, jonka äännehistoriallisessa tutkimusotteessa Kelomäki ei näe minäänlaista kehitystä (s. 82).

Tutkijoiden tai heidän lähipiirinsä keskinäinen kirjeenvaihto ja tieteellisten seurojen tai muiden yhteisöjen toiminta-arkistot tuovat lisävaloa moneen sellaiseen asiaan, jotka omana aikanaan ovat saattaneet olla yleisesti tunnettuja mutta joista ei ole pidetty sopivana puhua tai kirjoittaa julkisesti. Hyvä näyte tällaisesta on Satu Tannerin verkkojulkaisu *Salaperäinen Suomen suku* (2007), jossa valotetaan E. N. Setälän johtaman tutkimuslaitoksen toimintaa tieteellisen sisäpiirin näkökulmasta. Tieteelliset seurat ja tutkimusinstituutiot, fennistiikan alalla esimerkiksi Sanakirjasäätiö, olivat 1900-luvun loppupuolelle asti hyvin keskeisiä verkostoitumisen muotoja, joten niitä koskevissa historiikeissa on runsaasti myös tutkijoiden keskinäisiä suhteita valottavaa ainesta. Sanakirjasäätiön myrskyisiä alkuvaiheita on esitelty artikkelikokoelmassa *Sanojen taivalta* (1976), josta esimerkiksi Kustaa Vilkkunan artikkeli on varsin vauhdikasta luettavaa.

Kelomäen kirjasta syntyy se yleisvaikeus, että tekijä haluaa tutkia pikemminkin tutkijoita ja heidän sielunelämänsä kuin sovellettujen teorioiden ja metodien tehokkuutta, saavutettuja tutkimustuloksia ja niiden tieteellistä merkitystä. Näin ollen lähteinä olisi voinut käyttää myös muistelmia ja elämäkertoja, joita ilmestyy koko ajan uusia. Esimerkiksi *Isän huone* -niminen artikkelikokoelma (Sala 2008) käsittelee useita nimekkäitä fennistiikan tutkijoita heidän tyttäriensä silmin. Myös senioritutkijoiden haastatteleminen tai jo tehtyjen haastattelujen kuunteleminen olisi ollut käyttökelpoinen tapa päästä hiljaisen tie-

don lähteille. Näin olisi saatu tietoa esimerkiksi siitä, minkä verran vanhat fennistit tunsivat oman alansa kirjallisuutta. Olen itse useammalta tutkijalta kuullut, että tavoitteena ja käytäntönä oli pyrkiä lukemaan kaikki oman alan julkaisut, kunnes se 1900-luvun loppupuolella kävi mahdottomaksi volyymien kasvaessa. Nykyään on tavallista, ettei lueta läpi edes niitä teoksia, jotka mainitaan oman tutkimuksen lähdeluettelossa. Omasta kokemuksestani tiedän, että nuorgrammaattinen klassikko, Hermann Paulin *Prinzipien der Sprachgeschichte*, oli fennougristiikan tenttikirjana vielä 1970-luvun alussa, ei sen takia, että se olisi edustanut tieteen viimeistä sanaa, vaan sen takia, että se oli erinomainen teos ja sen lukeminen kuului fennougristiseen yleissivistykseen.

Fennistiikan ja fennougristiikan rajalla

Kirjan otsikossa aiheeksi rajataan nuorgrammaattisuuden myytti suomen kielen tutkimuksessa, mutta myös fennougristeja mainitaan ja käsitellään useaan otteeseen. Tämä onkin käytännössä välttämätöntä, sillä 1800-luvun lopulla fennistiikan ja fennougristiikan raja oli vasta muotoutumassa. Teoriassa ero olisi voinut syntyä vuonna 1893, kun Helsingin yliopiston suomen ja sen sukukielten professuuri jaettiin kahtia ja suomen kielen ja kirjallisuuden professoriksi nimettiin E. N. Setälä, mutta niin kauan kuin kielentutkimuksen keskeiseksi tavoitteeksi ymmärrettiin kielen varhais historian tutkimus, sukukielten vertailua oli mahdotonta sivuuttaa myöskään fennistiikan puolella. Setälä ulotti oman tieteellisen reviirinsä suvereenisti uralistiikkaan aina samojedikieliä myöten, jäl-

keenpäin ajatellen tosin kehnolla menestyksellä. Myös etevimpiä oppilaitaan Setälä ohjasi etäsukukielten pariin ja lähetti heitä useiksi vuosiksi kentälle keräämään aineistoa Suomalais-Ugrilaisen Seuran arkistoon. Setälä itse toimi ensin seuran sihteerinä ja myöhemmin esimiehenä.

Myös Kelomäen kirjassa fennistiikan ja fennougristiikan raja on hämärä. Esimerkiksi Korhosen tiivistys nuorgrammatiikan ominaispiirteistä (s. 3) kuvaa Kelomäen mukaan ”Korhosen käsitystä suomen kielen tutkimuksen nuorgrammaattisuudesta”, vaikka Korhonen ei kyseisessä kohdassa käsittele erityisesti fennistiikkaa. Luvussa 3.3.1, jossa esitellään Setälän rinnalla vaikuttaneita fennistejä, laajimman käsittelyn saa fennougristiikan professori Arvid Genetz. Monen aikalaisensa tavoin Genetz oli sekä fennisti että fennougristi. Setälän professorikauden osalta en olisi itsekään pyrkinyt rajaamaan tutkimuskohteeksi pelkkää fennistiikkaa, vaan olisin ottanut fennougristiikan täysin tasaveroisesti tarkastelun kohteeksi. Sivulla 62, jossa Kelomäki toteaa fennistien jättäneen rekonstruointia ja menneisyyden kielimuotojen olemusta koskevat pohdinnat kesken, voi ajatella, että nämä asiat onkin järkevän työnjaon merkeissä suosiolla jätetty sukukielten tutkijoiden vastuulle. Esimerkiksi Paavo Ravila (mm. 1951) ja Mikko Korhonen (mm. 1974) ovat käsitelleet juuri tällaisia aiheita. Suomalaisten esihistoriaa koskevaan monitieteiseen keskusteluun, esim. *Suomen väestön esihistorialliset juuret* (Gallén 1984), *Pohjan poluilla* (Fogelberg 1999), *Ennen muinoin* (Günter 2002) ovat kyllä osallistuneet myös fennistit.

Luvussa 2.2.3 (”Vaikutuksia”) lukijalle syntyy se mielikuva, että Kelomäki hyväksyy ajatuksen Setälän johtamasta nuorgrammaattisesta koulukunnasta,

joskin sen nuorgrammatiikka oli koulukunnan suureenin johtajan E. N. Setälän henkilökohtaisen tulkinnan mukaista. Seuraavassa pääluvussa (3. ”Nuorgrammaattinen kielentutkimus de facto”) hän kuitenkin asettaa koulukunnan tai ainakin sen nuorgrammaattisuuden kyseenalaiseksi osittain sen perusteella, että kirjallisuudesta löytyy vain vähän positiivisia mainintoja fennistiikan nuorgrammaattisuudesta. Tässä kohdin kannattaa muistaa, ettei Setälä itsekään puhunut *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteissa* nuorgrammatiikasta, vaan uudesta suunnasta tai uudesta metodista. Toisaalta Kelomäki tavallaan itsekin selittää mainintojen vähäisyyden toteamalla, että fennistiikassa keskusteltiin ja väiteltiin vain harvoin teoreettisista linjauksista. Sitä ahkerammin kerättiin ja järjestettiin aineistoa hyväksi havaittujen mallien mukaan.

Äännehistorian metodologian kehittyminen

Konsonanttien äännehistoriallisissa tutkimuksissa sopivaksi malliksi katsottiin Setälän *Yhteissuomalainen äännehistoria* (1891–1892). Setälän hegemoninen asema 1800- ja 1900-luvun vaihteessa oli ymmärrettävä jo pelkästään sen takia, että hän oli ainoa virkaan nimitetty suomen kielen professori koko Suomessa, mutta kohtuullisuuden nimessä on muistettava sekin, ettei kantasuomesta ja sen äännehistoriasta ollut ennen Setälän aikaa olemassa minkäänlaista yhtenäistä esitystä, ainoastaan ad hoc -tyyppisiä selityksiä erillisten äännevaihteluiden taustalla vaikuttaneista äännevuoroista, jotka nekin usein sekoitettiin äännevaihteluihin. Myös käsitys nykykieliä edeltäneistä kehitysvaiheista oli ollut täsmenty-

mätön. Setälän antaman mallin noudattelu ei tällä kohdin ollut pelkkää nöyryytelyä auktoriteetin edessä (vrt. s. 19), sillä muita yhtä selkeitä vaihtoehtoja ei ollut. Sitä paitsi itämerensuomalaisten kielten konsonanttien osalta Setälän malli toimi kohtuullisen hyvin. Toisin oli laita voikaaliston puolella, mutta se ei kuulunut vielä *Yhteissuomalaisen äännehistorian* piiriin. (Setälän vaikutuksesta enemmän esim. Vares & Häkkinen 2001 ja Häkkinen 2008: erit. s. 130–141.)

Murrettutkimuksissa alettiin noudattaa kaavaa, jonka Setälä oli hahmotellut vuosien mittaan suomen kielen seminaarityöskentelyä johtaessaan. Se oli nelijako, jonka mukaan työssä piti ensin olla murteen fonetiikan deskriptiivinen kuvaus, jossa selviteltiin tarkkaan kunkin äänteen ”artikulatsioonin laatu”, sitten murteen äännekehitys kantasuomesta lähtien, sen jälkeen esitys yhteissuomalaisen äännehistoriallisen kehityksen jättämistä jäljistä nykymurteessa, erityisesti sen äännevaihteluissa, ja lopuksi tiivis kokoomaesitys nykyisten äänneiden historiallisesta taustasta. Kuvausmallia ja sen taustaa on selostanut Viljo Tarkiainen Juvan murteen äänneopillisen tutkimuksensa alussa (Tarkiainen 1904). Tähän kaavaan sisältyi siis sekä ”descendenttinen” että ”ascendenttinen” osuus, jotka Kelomäki esittelee alkuperältään sumeina, kilpailevina kuvaustapoina (s. 62–68).

Suhtautuminen kokonaisten muotojen rekonstruointiin on ollut fennistiikassa pidättyväistä tai suorastaan torjuvaa, kuten Kelomäki toteaa (s. 63), mutta äänneiden rekonstruointia eivät Setälä ja hänen oppilaansa ole pyrkineet välttämään. Sekä lähi- että etäsukukielten historiallis-vertailevassa tutkimuksessa rekonstruktio eli aikalaisterminologian

mukaan alkumuodot olivat juuri se yhteinen nimittäjä, joka haluttiin löytää ja esittää nykykielten variaation takaa. Jos sen sijaan haluttiin tutkia pelkästään suomen murteita ja niiden keskinäisiä suhteita, oli useinkin turha kiertää kantasuomen kautta, vaan aineiston esittämisessä kannatti ensisijaisesti panostaa nykykielen variaatioon ja järjestää kuvattavat äännteet keskenään samaan tapaan käytäytyviksi luonnollisiksi foneettisiksi luokiksi. Tätä kautta tulee ymmärrettäväksi se, ettei Martti Rapola, joka ei vähimmäskään määrin ollut sukukielten tutkija, pitänyt deskendenttistä käsittelytapaa murretutkimuksessa kovin hyödyllisenä (s. 65). Toisaalta, kun tutkimuskirjallisuutta lukee tarkemmin, sana- tai vartalorekonstruktioitakin kyllä löytyy. Esimerkiksi *Yhteissuomalaisessa äännehistoriassa* on sekä Setälän itse konstruoimia alkumuotoja että Vilhelm Thomsenilta ja K. B. Wiklundilta lainattuja rekonstruktioita. Vastaavalla tavalla äännehistoriallisia kehityskulkuja on havainnollistettu myöhemmin esimerkiksi Lauri Postin kantasuomen äännehistorian luennoissa (1963) tai Lauri Hakulisen *Suomen kielen rakenne ja kehitys* -teoksessa (1. painos 1941, 1946).

Koulukuntaan sitoutumisen ehdottomuudesta

Positiivisen teoreettis-metodologisen evidenssin vähäisyyden ohella Kelomäki (s. 30–37) haluaa kyseenalaistaa nuorgrammaattisen koulukunnan olemassaolon erityisesti sen perusteella, että Setälän nuorgrammaattinen into näytti vuonna 1915 Lauri Kettusen ja Heikki Paasosen kanssa käydyssä polemiikissa haalistuneen verrattuna siihen, mitä se oli ollut vuonna 1891 viranhakukamppailussa

Arvid Genetzin kanssa. Omaan räväkään tyyliinsä Kettunen syytti Setälää jopa selkänsä kääntämisestä nuorgrammaatikkojen uskontunnustukselle. Kelomäki toteaa luvussa 3.1.1, että käydessään polemiikkia Kettusen kanssa Setälä vastasi suhtautuneensa aina varauksellisesti äännelakien poikkeuksettomuutta koskevaan vaatimukseen. *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteiden* ensimmäisessä versiossa hän ei ilmaissut asiaa näin suoraan, vaan kiersi kysymyksen ja siirtyi vastaamisen sijasta tarkastelemaan konkreettisia äänne muutostapauksia (Setälä 1891: 14–15). Kuitenkin koko luku 3.1 on otsikoitu ”Setälän oma luopumus”, joten lukijalle syntyy mielikuva periaatteiden täydellisestä muuttumisesta. Itse asiassa myös Kelomäki sanoo Setälän vain lieventäneen kantaansa luonnehtiessaan nuorgrammaatikkojen metodista pääperustetta hedelmälliseksi työhypoteesiksi, ei aukottomaksi dogmiksi. Tähän voi jatkoksi todeta, että nykyäänkin äännehistorian metodisena perusperiaatteena pidetään oletusta, jonka mukaan äänne muutokset ovat säännöllisiä eli tapahtuvat samassa ympäristössä aina samalla tavoin (esim. Lehtinen 2007: 40).

Kettusen syytöksen mahdollisia vaikutuksia Setälän myöhempään tuotantoon Kelomäki ei ole erikseen tutkinut. Ilmeisesti asia jäi vaivaamaan Setälää, sillä vuonna 1921, kun hän julkaisi jonkin verran uudistetun version *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista*, hän kirjoitti hieman jatkoa kohtaan, jossa hän pohdiskeli äännelakien poikkeuksettomuutta. Kirjoituksen alkuperäisessä versiossa hän oli referoinut Leskienin tiukkaa kantaa, maininnut siitä käydyt keskustelut ja riidat, mutta todennut lauseen käytännöllisen sisällön joka tapauksessa painaneen leimansa koko nykyaikuisen

kielitieteeseen. Nyt hän lisäsi: ”[S]e on omaksuttu n. s. työhypoteesiksi, jonka perusteilla suuri entiset arvot mullistava työ on suoritettu” (Setälä 1921: 18). Paljon perusteellisemmän esityksen hän oli jo aiemmin laatinut *Tietosanakirjaan*, jonka 10. osaan hän oli kirjoittanut peräti neljä pitkää, aiheeseen liittyvää artikkelia (Äänneläki, Äännevaihtelu, Äänne-
muutos, Äänneensiirto; Setälä 1919a, b, c, d) sekä muutaman lyhyemmänkin.

Luvussa 3 Kelomäki ei halua kyseenalaistaa niinkään Setälän koulukunnan olemassaoloa vaan sen nuorgrammaattisuuden. Sen sijaan hän haluaisi puhua vakiintuneen äännehistorian aikakaudesta. Tosiasia oli kuitenkin se, että Setälä referoi ja seurasi nuorgrammaatikoina tunnettujen tutkijoiden metodeja ja periaatteita ja hänellä puolestaan oli joukko oppilaita ja seuraajia, jotka noudattivat hänen antamiaan malleja ja ohjeita. Alusta alkaen Setälä korosti nimenomaan metodia ja metodin muuttumista (Setälä 1891: 10). Hän ei vetäytynyt metodiin tehtyään ensin jotakin muuta, niin kuin Kelomäen otsikko 3.1.1 ”Vetäytymisen metodiin” antaa ymmärtää, vaan hän näki alusta alkaen juuri uuden metodin ratkaisevana mahdollisuutena systemoida kuvausta kielen kehityksestä ja saattaa konkreettisesti näkyviin muutuneet käsitykset kielen elämästä ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Näiden uusien periaatteiden kokonaisuuden hän esitteli, kuten Kelomäkikin hyvin lyhyesti kuvaa luvussa 2.2.2, analysoiden periaatteita (fysiologinen eli foneettinen, psykologinen, historiallinen eli kronologinen, maantieteellinen) yksi kerrallaan, mutta hän ei käyttänyt kokonaisuudesta mitään erityistä nimitystä. Myöhemmin hän korvasi fysiologisen periaatteen luonnontieteellisellä ja maantie-

teellisen sosiologisella. Mikään ei estä ajattelemasta, että tämä kokonaisuus oli yhdenlainen, pitkälti Hermann Paulin ajatuksiin pohjautuva versio nuorgrammaattisesta teoriasta. Eihän saksalainen nuorgrammatiikkakaan ollut yhtenäinen ja yksimielinen koulukunta, vaan nuorgrammatiikkaa oli monenlaista. Luvussa 3.4.3 Kelomäki toteaa, että Setälän mallin mukaan tehdyt äännehistorialliset monografiat olivat nuorgrammaattisen tutkimuskäytännön ja esitystavan mukaisia (s. 68), mutta kuitenkin hän sivulla 99 toteaa, että Setälän aikana koulukunnan sijasta oli vain illuusio koulukunnasta, koulu ilman koululaisia. Erkki Itkosen sitaatti vuodelta 1968, jonka Kelomäki sivulla 60 nimeää arvoituksellisen pidättyväiseksi, osoittaa kuitenkin aivan selvästi, että nuorgrammatiikan keskeisistä käsitteistä, mm. äänne muutosten luonteesta ja poikkeuksellisuudesta, on esitetty myös tiukan linjan mielipiteitä 1900-luvun jälkipuoliskolle asti.

Terminologisista kysymyksistä riippumatta tutkimusmetodien taustalla vaikuttaneiden periaatteiden muuttuminen heijastuu myös suomen kielen tutkimuksen käytännöissä siten, että Setälän aikana fennistiikka muuttui monissa suhteissa toisenlaiseksi kuin se oli ollut ennen Setälää. Se mitä käytännössä tapahtui, ei kuitenkaan käy ilmi Kelomäen kirjasta, koska hän ei analysoi Setälän aikaa edeltävää tutkimusta lainkaan, mikä Bloorin symmetriaperiaatteen (luku 1.2) valossa olisi ollut perusteltua, vaan tyytyy referoimaan lyhyesti Korhosta (s. 4).

Aivan periaatteen tasolla voidaan silti kysyä, että jos tutkija vuonna 1915 ei olisi nuorgrammaatikko, todistaako se, ettei hän olisi ollut sitä aiemmin ja etteivät hänen oppilaansa olisi olleet nuorgrammaatikkoja tämän jälkeenkin. Eikö tutkija saa

muuttaa mieltään, jos hän haluaa myöhempien aikojen oppihistorioitsijan silmissä säilyttää uskottavuutensa? Monia asioita on helpompi tehdä teoriassa kuin käytännössä, ja monet asiat selvenvät käytännön kokemuksen tuoman realismin myötä. Setälä näki ”uuden suunnan” uutena mahdollisuutena vuonna 1891 taistelllessaan viranhakuprosessissa Genetziä vastaan ja onnistui vakuuttamaan tiedeyhteisön omasta innovatiivisuudestaan kirjoittamalla esityksensä *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista*. Tällöin hän ei ollut vielä itse ehtinyt harjoittaa systemaattista äännehistorian tutkimusta kovinkaan paljon. Hänhän oli aloittanut murteiden lauseopin tutkijana, harrastanut perinnetieteitä, opiskellut klassisia kieliä, kirjoittanut väitöskirjansa morfologiasta ja seurannut sivusta K. B. Wiklundin ja Arvid Genetzin äännehistoriallisia tutkimuksia saamen kielistä, joita hän ei kuitenkaan itse hallinnut. Jokainen, joka on tutkinut ja opettanut äännehistoriaa, tietää, kuinka vaikea on saada ruotuun kaikki yksittäistapaukset, vaikka päälinjat olisivatkin selvillä.

Vastaavalla tavalla kuin Setälän koulukunnan nuorgrammaattisuuden Kelomäki haluaa kirjansa lopussa (s. 110) asettaa kyseenalaiseksi 1970-luvun suomalaiset generativistit, jotka olivat generativisteja vain jonkin aikaa. Omien havaintojeni perusteella olen täysin vakuuttunut siitä, että tuon ajan generativisteiksi julistautuneet tutkijat olivat täysin tosissaan: ainakin osa heistä uhmasi tietoisesti vanhaa, kielihistoriaan ja murteiden tutkimukseen painottunutta fennistiikkaa ja näki uuden, generatiivisen kieliopin mahdollisuutena uudistaa radikaalisti tutkimusperinnettä. Kun kokemus osoitti teorian puutteet, oli aika siirtyä eteenpäin. Niinhän tiede yleensäkin edistyy.

Keskustelua herättämässä

Vanhalle fennistiikalle ominaisia arvoskeluja Kelomäki luonnehtii vaivoja säästelemättömäksi virheistä nipottamiseksi (s. 80, 90). Niinpä on tässäkin perinteitä kunnioittaen aiheellista oikaista muutama yksityiskohta. Sivulla 16 annetaan ymmärtää, että E. N. Setälän koulupoihana laatima lauseoppi olisi sama teos kuin Setälän kielioppi. Sivulla 68 syntyy se mielikuva, että Setälän väitöskirja (1886) olisi äännehistoriallinen monografia. Fonetikan tutkimuslaite on kynografi, ei kynografi (s. 49). Vierasperäisten termien vakiintumattomuus oli ominaista 1900-luvun alun kirjasuomelle, eikä se todista mitään vastaavien käsitteiden tunnettuudesta tai tuntemattomuudesta (s. 49 alav.). Foneetikko Eduard Sievers on myös tapana laskea nuorgrammatikoksi (s. 80). Ahti Rytkönen tutki koloratiivirakenteita, ei koloratuurirakenteita (s. 93). Lähdeluettelossa on luovattoman monta aakkostusvirhettä. Itse asiassa virheiden osoittaminen ei ole turhaa nipottamista vaan tiedeyhteisön tapa varmistaa, etteivät virheet lähde kiertämään teoksesta toiseen.

Kelomäen kirja on päällisin puolin pieni, mutta lukijan se asettaa melkoiselle koetukselle, sillä painavaa asiaa on runsaasti, mutta silti vielä paljon pitää tietää, täydentää ja lisätä itse mieleensä. Kronologia on näistä yksi. Koska teksti etenee vain paikoitellen aikajärjestyksessä, lukijan on koko ajan kelattava aikajanaa mieleensä ja muistuteltava itseään tutkijoiden ja tapahtumien ikäsuhteista. Koska käsiteltävä ajanjakso on pitkä ja potentiaalisia tarkastelukohteita runsaasti, läheskään kaikkia tapahtumia, teoksia ja tekijöitä ei edes mainita, niiden tarkemmasta analyysistä puhumattakaan. Monet tärkeät

kin asiat jäävät vain maininnan tai viittauksen varaan, esimerkiksi Terho Itkosen (1970; 1971) ja Kalevi Wiikin (1971) tulikivenkatkuinen ajatustenvaihto äänne- ja muotojen muutosten luonteesta (s. 55). Tässä keskustelussa Itkonen referoi mm. Hermann Paulia ja Eduard Sieversia. Tanskalainen Vilhelm Thomsen vilahuttaa sivulla 21 Setälän tulevana appiukkona, mutta ei kielitieteellisenä idolina. Ensimmäisen sivun havainnollistava esimerkki *ti > si* -muutoksesta (”minkä takia nykysuomessa sana *silta* ei ole muodossa *tilta*”) aukenee vain sille, joka tietää ennestään juuri tämän sanan alkuaan *t*-alkuiseksi (balttilaiseksi lainaksi). Kirjassa ei ole minkäänlaisia hakemistoja, joten se on luettava kannesta kanteen, jos haluaa todella tietää, mitä on mukana ja mitä puuttuu. Osa henkilöesitelystä tulee vasta kirjan loppupuolella, vaikka kyseisiä henkilöitä on mainittu tekstissä jo tätä ennen. Lauri Kettunen esitellään kahteen kertaan (s. 51–52, 85).

Nähtäväksi jää, minkä verran keskustelua Kelomäki kirjallaan onnistuu virittämään. Setälän valtakausi on jo niin kaukana takana, etteivät nuorimmat tutkijapolvet siitä oman kokemuksensa perusteella tiedä yhtään mitään eivätkä tunne edes tarvetta paneutua sen yksityiskohtiin. Kielihistoriakaan ei enää pitkiin aikoihin ole kuulunut tutkijoiden enemmistön suosikkikohteisiin. Heitä varten tarvitaan pedagogisia yksinkertaistuksia, eikä Setälän ajan fennistiikan valtavirran luonnehtiminen nuogrammatiikaksi ole huono vaihtoehto. Jos ylipäänsä tietää, mitä nuogrammatiikka tarkoittaa, se antaa oikeansuuntaisen mielikuvan tutkimuksen silloisista painopisteistä ja metodeista.

Fennistiikan historiasta löytyy paljon kiinnostavaa tutkittavaa. Itse olen monta kertaa hämmästyntynyt sitä, miten moni-

puolista, pohtivaa, oivaltavaa ja kansainvälistä fennistiikka ja fennougriistiikka olivat autonomian ajan lopulla. Sen toteutukseksi ei kuitenkaan kannata tarttua sekundaarilähteisiin, koska niissä ei voi eikä ole järkevääkään selostaa kaikkea sitä, mitä alkuperäislähteisiin sisältyy. Teoreettiset ja metodiset kannanotot on yleensä kytketty tiiviisti aineiston käsittelyyn. Fennistiikka on fennistiikkaa, ei pelkkää yleistä teoriaa. On kohtuutonta edes olettaa, että myöhemmät pelkistyset kertoisivat koko totuuden. Tämä koskee niin Kelomäen teosta kuin kaikkea muutakin fennistiikan historiasta kirjoitettua. Kelomäki itsekin huomauttaa, että kysymykset metodista, teoriasta, teorioiden taustaoletuksista yms. kannattaa jättää tieteen tutkijoille (s. 36).

Henkilökohtaisuuksia

Kelomäen kirja on paikoitellen hyvin henkilökohtainen. Kelomäki katsoo, että joskus olisi kohtuullista luonnehtia fennistisiä kirjoituksia tai menetteilyjä esimerkiksi ”lepuksi, pedanttiseksi, tärkeileväksi, läheisriippuvaiseksi, julkaksi, narsistiseksi, vanhenevaksi alfaurooksi tai edes oudoksi” (s. 107). Hän haluaa katsoa fennistiikan historiaa ”häviäjien” kannalta (s. 5), vaikka hän toisaalta siteeraa Katja Huumoa, jonka mukaan menneisyydelle tehdään oikeutta varomalla jakamasta tutkijoita mustavalkoisesti voittajiin ja häviäjiin (s. 11). Hän vaihtaa suorastaan pettyneeltä ja epäluuloiselta kohdatessaan Lauri Postin tapaisen, kiistatta pätevän ja menestyksekkään mutta ”epäilyttävän sopuisan ja intohimottoman” tutkijan (s. 79).

Posti luokitellaan voittajiin, mutta hänen tuotantoaan olisi kannattanut pohtia vielä tarkemmin. Laajassa artikkelissaan

From Pre-Finnic to the Late Proto-Finnic (1953) hän tavallaan kirjoitti uusiksi kantasuomen äännehistorian, mutta ei käsitellyt Setälän tapaan ”yhteissuomen” eli nykyterminologian mukaan myöhäiskantasuomen ja nykykielten suhteita, vaan hän käsitteli erityisesti niitä muutoksia, joiden hän oletti tapahtuneen varhais- ja myöhäiskantasuomen eli kahden hypoteettisen kantakielivaiheen välillä. Tämä on varteenotettava selitys sille, miksi häneltä ei vaadittu välitöntä aineistolla perustelua ja fennistiikalle tyypillistä ”teorioimattomuutta” (Kelomäki s. 81). Tärkeässä roolissa kantasuomen konsonantimuutosten selittämisessä Postilla oli ns. Vernerin laki, siis aito nuogrammaattinen äännelaki, jota Posti arveli astevaihtelun mahdolliseksi aiheuttajaksi. Tässä selitysmallissa myös varhaiskantasuomen käsite (Ravila 1935) oli aidosti uutta verrattuna Setälän ajan fennistiikkaan, josta se ei ollut Postin oma innovaatio.

Kirjansa loppuluvussa (s. 108) Kelomäki sanoo fennistien tekevän arvottavia lokeroiteja toisistaan useimmiten rutiininomaisesti, ilman tarkastelijan tietoista panosta. Hän toteaa, että voittajiksi nostetaan tutkijoita järjestämällä heille juhlaseminaareja ja julkaisemalla juhlakirjoja, mutta päivänsankarin läheisimmätkin kollegat jäävät usein pahasti näkyvättömiin. Omasta puolestaan hän toivoo, että fennistiikan historiografiassa keskityttäisiin enemmän muunlaisiin aiheisiin kuin tutkijoihin yksitellen. Uudessa kirjassaan hän ei kuitenkaan ole menetellyt näin. Esille nostettujen henkilöiden ja heidän keskinäisten suhteidensa pohdinta on selvästi etusijalla, tutkimustulokset, niiden tieteellinen arvo ja tutkimustiedon kumuloituminen tai kumoaminen jäävät varjoon. Kuitenkin juuri ne ovat se perimmäinen syy, jonka takia

tiedettä tehdään. Oman egon pönkittämiseen ja muiden kyykyttämiseen löytyy paljon tehokkaampiakin keinoja kuin äännehistorian tutkiminen.

Asioita tapahtuu toivomalla vain saaduissa. Jos jotakin oikeasti haluaa, varmintä on tehdä se itse. Fennistiikan kentällä on tällä hetkellä monia sellaisia tutkijoita, jotka ovat itse eläneet ja kokeneet 1900-luvun jälkipuoliskolla tapahtuneet muutokset ja voivat itse puhua puolestaan, mikäli tarvetta ilmenee. Tällaisia uudempia aikoja koskevia tutkimuskysymyksiä Kelomäki hahmottelee kirjansa luvussa 6.2 (”Lähemmäksi nyky-aikaa”). Ei tarvitse olla kummoinkaan ennustaja sanoessaan, että jos hän kirjoittaa seuraavan kirjansa näistä aiheista, keskustelun ja väittelyn vähäisyyttä ei toisesta tarvitse valitella.

KAISA HÄKKINEN
etunimi.sukunimi@utu.fi

Lähteet

- ANHAVA, JAAKKO 1993: Emme elä samassa maailmassa. – *Virittäjä* 97 s. 432–437.
- FOGELBERG, PAUL (toim.) 1999: *Pohjan poluilla. Suomalaisten juuret nykytutkimuksen mukaan*. Bidrag till kändedom av Finlands natur och folk 153. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- GALLÉN, JARL (toim.) 1984: *Suomen väestön esihistorialliset juuret. Tvärminnen symposiumi 17.–19.1.1980*. Bidrag till kändedom av Finlands natur och folk 131. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- GRÜNTAL, RIHO (toim.) 2002: *Ennen muinoin. Miten menneisyyttämme tutkitaan*. Tietolipas 180. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HAKULINEN, LAURI 1941: *Suomen kielen rakenne ja kehitys I. Äänne- ja muotooppia*. Helsinki: Otava.

- 1946: *Suomen kielen rakenne ja kehitys II. Sanasto- ja lauseoppia*. Helsinki: Otava
- HUUMO, KATJA 2005: ”Perkeleen kieli”. *Suomen kieli ja poliittisesti korrekki tiede 1800-luvulla*. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- HÄKKINEN, KAISA 2008: *Suomen kielen historia 2. Suomen kielen tutkimuksen historia*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 78. Turku: Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitos.
- ITKONEN, ESA 1999: *Kielitieteen kääntöpuoli*. Yleisen kielitieteen julkaisuja 2. Turun yliopisto. Turku.
- 2004: Paavo Ravila yleisen kielitieteen edustajana. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 90 s. 319–329.
- ITKONEN, TERHO 1970: Ovatto ääntenmuutokset vähittäisiä vai harppauksellisia? – *Virittäjä* 74 s. 411–438.
- 1971: Lisää ääntenmuutoksista ja generativismista. – *Virittäjä* 75 s. 199–206.
- KARLSSON, FRED 1987: *Pikku lisä aikakauslehti Virittäjän historiaan*. Publications No. 16. Department of General Linguistics. Helsinki: University of Helsinki.
- 1993: Jaakon painia. – *Virittäjä* 97 s. 676–677.
- KORHONEN, MIKKO 1974: Oliko suomalais-ugrilainen kantakieli agglutinoiva? – *Virittäjä* 78 s. 243–257.
- 1986: *Finno-Ugrian Language Studies in Finland 1828–1918. The History of Learning and Science in Finland 1828–1918*. Vol. 11. Helsinki: Societas Scientiarum Fennica.
- LARJAVAARA, MATTI 1993: Virittäjän linja. – *Virittäjä* 97 s. 677–678.
- LEHTINEN, TAPANI 2007: *Kielen vuosittainhanneet. Suomen kielen kehitys kantauralialta varhaisuomeen*. Tietolipas 215. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- POSTI, LAURI 1953: From Pre-Finnic to the Late Proto-Finnic. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* xxxi: 1 s. 1–91.
- 1963: Kantasuomen äännehistorian luentojen pääkohdat. [Opintomoniste.] Helsingin yliopisto.
- RAVILA, PAAVO 1935: Die Stellung des Lappischen innerhalb der finnisch-ugrischen Sprachfamilie. – *Finnisch-Ugrische Forschungen* xxiii: 1 s. 20–65.
- 1951: Totuus ja metodi kielitieteessä. – *Virittäjä* 55 s. 113–122.
- SALA, KAARINA (toim.) 2008: *Isän huone. Kulttuurivaikuttajien tyttäret kertovat*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- SETÄLÄ, E. N. 1886: *Zur Geschichte der Tempus- und Modusstamm-bildung in den finnisch-ugrischen Sprachen*. Helsinki. Julkaistu myös 1887 Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirjan niteenä 2.
- 1891: *Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista. Yleistajuista kielitiedettä 1*. Porvoo: Werner Söderström.
- 1891–1892: *Yhteissuomalainen äännehistoria I. 1. Klusiilit. 2. Spirantit, nasaalit, likvidat ja puolivokaalit*. Helsinki. Julkaistu myös: Yhteissuomalainen äännehistoria, I ja II vihko. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 1899.
- S[ETÄLÄ], E[EMIL] N[ESTOR] 1919a: Äännelaki. – *Tietosanakirja* x s. 1925–1930. Helsinki: Tietosanakirja-osakeyhtiö.
- 1919b: Äännevaihtelu. – *Tietosanakirja* x s. 1931–1933. Helsinki: Tietosanakirja-osakeyhtiö.
- 1919c: Ääntenmuutos. – *Tietosanakirja* x s. 1933–1950. Helsinki: Tietosanakirja-osakeyhtiö.
- 1919d: Äänteesiirto. – *Tietosanakirja* x s. 1950–1953. Helsinki: Tietosanakirja-osakeyhtiö.
- SETÄLÄ, E. N. 1921: Nykyaikuisen kielentutkimuksen periaatteista. – *Kielentutkimus ja oikeakielisuus* s. 5–59. Helsinki: Otava.
- SULKUNEN, IRMA 2004: *Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 1831–1892*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- TANNER, SATU 2007: *Salaperäinen Suomen suku* – Tutkimuslaitos Suomen suvun

- historiikki. <http://www.kotus.fi/julkaisut/verkkojulkaisut>.
- TARKIAINEN, VILJO 1904: *Äänneopillinen tutkimus Juvan murteesta*. Suomi IV: 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- VARES, VESA – HÄKKINEN, KAISA 2001: *Sanan valta. E. N. Setälän poliittinen, yhteiskunnallinen ja tieteellinen toiminta*. Helsinki: WSOY.
- WIIK, KALEVI 1971: Äänteenmuutoksista ja generativismista. – *Virittäjä* 75 s. 59–75.
- VILKUNA, KUSTAA 1976: Myrskyä ja mestystä. – Tuomo Tuomi (toim.), *Sanojen taivalta. Puoli vuosisataa Sanakirjäsäätiön toimintaa* s. 7–27. Suomi 121: 2. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Keskustelunalyysin vertailevia näkökulmia

Markku Haakana, Minna Laakso ja Jan Lindström (toim.): *Talk in interaction. Comparative dimensions*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2009. 317 s. ISBN 978-952-222-134-6.

Markku Haakanan, Minna Laakson ja Jan Lindströmin toimittaman artikkelikokoelman taustalla on keskustelunanalyysin kansainvälinen konferenssi (International Conference on Conversation Analysis, ICCA06), joka pidettiin Helsingissä toukokuussa 2006. Kirja koostuu johdannosta ja yhdestätoista artikkelista: mukana ovat artikkelit kaikilta neljältä kutsutulta puhujalta sekä valikoima muita vertailua käsitteleviä artikkeleita. Useimmat artikkelit perustuvat ainakin osittain konferenssissa pidettyihin esitelmiin, mutta myös uusia aiheita tarjotaan pohdittavaksi.

Johdannossa Haakana, Laakso ja Lindström esittelevät laajasti vertailevaa tutkimusotetta keskustelunanalyysissä. He toteavat, että keskustelunanalyttinen tutkimus perustuu aina vertailuun: kun tutkija on havainnut aineistossaan jonkin mahdollisen ilmiön, hän alkaa kerätä tapauksista kokoelmaa, analysoida niitä yk-

sittäin ja vertailla niitä keskenään. Vertailu voi myös olla korostuneempaa ja tavoitteellisempaa, kuten kirjoittajien laaja katsaus aiempaan tutkimukseen osoittaa. Johdannossa mainittujen tutkimusten lisäksi viime vuosina on ilmestynyt joitakin julkaisuja, joissa vertaileva näkökulma syntyy siitä, että samaa aihepiiriä mutta eri kieliä koskevia tutkimuksia on koottu yhteen. Tällaisia ovat esimerkiksi Couper-Kuhlenin ja Onon (2007) toimittama *Pragmatics*-lehden erikoisnumero, jossa tarkastellaan puhujan vuoroonsa tekemiä lisäyksiä seitsemässä eri kielessä, tai Enfieldin ja Stiversin (2007) toimittama artikkelikokoelma, jossa käsitellään henkilöihin viittaamista yhdeksässä eri kielessä. Niissä otetaan joko suorasti tai epäsuorasti kantaa siihen, millaisia kielen ja vuorovaikutuksen universaaleja on mahdollista löytää (ks. myös Schegloff 2006; Stivers ym. 2009; Stivers, Enfield & Levinson 2010). Haakanan, Laakson ja Lindströmin toimittama artikkelikokoelma ei kuitenkaan rajaa vertailua pelkästään kieleen ja kulttuureihin eikä sen tavoitteena ole kartoittaa mahdollisia universaaleja.

Kirjan toimittajat nostavat johdannossa esiin kolme lähtökohtaa, joihin